

Grandioznost, bijes i osveta: narcistički junaci ruske književnosti

Kolarić, Rafaela

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:909231>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za rusistiku

Sveučilišni diplomski studij

Ruski jezik i književnost; smjer: nastavnički

Rafaela Kolaric

**Grandioznost, bijes i osveta: narcistički junaci ruske
književnosti**

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za rusistiku
Sveučilišni diplomski studij
Ruski jezik i književnost; smjer: nastavnički

Grandioznost, bijes i osveta: narcistički junaci ruske
književnosti

Diplomski rad

Student/ica:
Rafaela Kolarić

Mentor/ica:
Doc.dr.sc Adrijana Vidić

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Rafaela Kolarić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Grandioznost, bijes i osveta: narcistički junaci ruske književnosti** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2024.

1. NARCIZAM I (RUSKA) KNJIŽEVNOST	1
2. NARCISTIČKI GRANDIOZNI <i>SELF</i> : <i>OČEVI I DJECA</i>	4
<i>NARCIZAM I NIHILIZAM</i>	4
<i>NARCISTIČKI VOĐA I NJEGOVI SLJEDBENICI</i>	5
<i>GRANDIOZNI SELF I ODNOSI S LJUDIMA</i>	6
<i>Lutke, masa ili naivci</i>	6
<i>Neprijatelji</i>	7
<i>Idealna druga</i>	8
3. NARCISTIČKI BIJES: <i>JUNAK NAŠEG DOBA</i>	11
<i>PEČORINOV TANTRUM</i>	11
<i>PEČORINOVA ZLOBA</i>	13
<i>HIPEROSJETLJIVI I NEOSJETLJIVI PEČORIN</i>	13
4. NARCISTIČKA OSVETA: <i>ZLOČIN I KAZNA</i>	18
<i>LUŽINOVA OSVETA</i>	18
<i>OSVETA MALIGNOG NARCISA</i>	19
<i>RASKOLJNIKOV – DEPRESIVNI NARCIS</i>	21
<i>RASCJEP NA OBIČNE I NEOBIČNE LJUDE</i>	23
5. ZAKLJUČAK	27
6. BIBLIOGRAFIJA	30

1. Narcizam i (ruska) književnost

Narcisima smatramo osobe koje posjeduju pet od devet navedenih karakteristika: pretjeranu samouvjerenost, maštanje o vlastitom neostvarivom potencijalu, zahtijevanje nerazumnih privilegija, neprestani egzibicionizam i traženje priznanja od okoline, nedovoljno suosjećanja, sposobnost nautiti drugom bez osjećaja krivnje, sklonost zbližavanju isključivo s pojedincima koje osoba smatra ravnopravnima ili boljima od sebe, učestalu zavist, arogantna mišljenja i stavove (Marčinko 25). Premda se na prvi pogled može činiti kako narcizam nije književna činjenica, poveznica ipak postoji i seže do samog naziva jer se izvodi iz imena lika iz poznatog grčkog mita (Rudan 3).¹

Osim naziva, iz tog mita poteklo je mnogo i danas široko rasprostranjenih činjenica o narcizmu, a za potrebu ove analize izdvojit ću dvije. Prva je da narcisova propast proizlazi iz njegove patološke zaljubljenosti u vlastiti odraz. Jeremy Holmes navodi da je nužno da pojedinac preraste vlastito sebeljublje kako bi psihološki opstao (28). Ta izjava bi se mogla protumačiti na sljedeći način: ako pojedinac ne prihvati svoju nesavršenost kao spoznaju realne slike o samom sebi, već umjesto toga postojano hrani preuveličanu sliku sebe, dolazi do devijacije ideje o vlastitoj ličnosti. Druga činjenica je preslika narcisovih odnosa s drugim ljudima koja se u mitu prikazuje preko Narcisovog nezdravog odnosa s nimfom Eho (Holmes 25). Elementi narcizma mogu se pronaći i drugdje u književnosti. Dovoljno je samo sjetiti se bajke o Snjeguljici, gdje zla maćeha želi uništiti Snjeguljicu zbog puke zavisti, ali tek nakon što joj ogledalce obznani kako nije najljepša na svijetu.

Kako bih objasnila postupke zle kraljice, moram prvo spomenuti tri pojma od iznimne važnosti napose za temu ovog rada, a i za temu narcizma općenito. Prvi je grandiozni *self* koji je prema Vedranu Biliću obrambeni mehanizam narcisa od osjećaja srama (94). S obzirom da narcisi imaju poteškoća s prihvaćanjem svoje nesavršene prirode, često zaokupljaju vlastitu svijest grandioznim idejama o svom životu, koje uključuju njihovu karijeru, njihov izgled, osobine. Grandiozni *self* je svojevrsni dvosjekli mač za narcisa. S jedne strane predstavlja idealnu narcističku osobnost koja je nedodirljiva i zaštićena od povreda koje joj drugi mogu nanijeti i na taj način pruža narcisu iluziju uspjeha. S druge strane pak, bilo kakva zamjerka

¹ U Ovidijevim *Metamorfozama* Narcis odrasta u prelijepog mladića u kojega se brojni zaljubljuju, međutim on ostaje nedostupan. Jednog dana ugleda ga nimfa Eho koja se zaljubljuje istog trena. Narcisova neosjetljivost i nedostatak empatije uništi Eho i njezino samopoštovanje, zbog čega ona nestaje i ostaje samo njezin glas. Narcisa snađe još gora sudbina. Jednog dana Narcis se nagne nad izvor i opsesivno se zaljubi u svoj odraz u vodi. Kad spozna da je riječ o njemu samom, umire od tuge. U trenutku prelaska preko rijeke Stiks ponovno ugleda svoj odraz i preobražava se u cvijet narcis (Holmes 23-27).

usmjerena prema narcisu može imati koban utjecaj na njegovo samopouzdanje. Narcistička grandioznost na taj način gospodari pojedincem koji je prisiljen održavati i štititi tu iluziju (Bilić 94).

Upravo razbijanje te iluzije u Snjeguljici postaje glavni pokretač za postupke zle kraljice. Vlasta Rudan definira narcistički bijes kao „specifični ograničeni fenomen unutar velikog područja agresije, ljutnje i destrukcije“ (Rudan 15), a predstavlja narcisov odgovor na narcističku povredu njegova ega. To može biti sve što remeti narcisovu ideju o samom sebi, to jest dovodi u pitanje njegov grandiozni *self* (15). U toj situaciji razlika između narcisa i njegove idealne slike o samom sebi postaje očevidna ne samo narcisu već i drugima oko njega, što kod narcisa izaziva pretjerano naglašenu emotivnu reakciju. Upravo te reakcije nazivamo izljevom narcističkog bijesa. Holmes tumači tu pojavu kao jaz između „idealnog ja“, to jest internaliziranog, strogog „nad ja“ te „stvarnog ja“ (17). Nije slučajno da je ono što zloj kraljici dozvoljava spoznati da ipak nije najljepša na svijetu upravo ogledalo. Spomenute pretjerane reakcije, odnosno izjev narcističkog bijesa mogu se pojaviti u mnogim oblicima. U značajnije Holmes ubraja lupanje nogama, uništavanje imovine, bacanje vrijednih predmeta, vikanje (20). Vrlo je jednostavno usporediti izjev narcističkog bijesa s tantrumom djeteta koje pokušava „obraniti“ svoje neprimjereno ponašanje. Zbog otežane sposobnosti prihvatanja vlastitih ograničenja, narcisi prebacuju vlastite neuspjehe na druge (Rudan 16). Točnije, narcis počinje zamjerati i zavidjeti drugim ljudima te se često prepušta kovanju osvete, koja je zasebni fenomen narcizma i sljedeći pojam koji će se definirati za potrebe ovog rada.

Darko Marčinko naglašava kako je motiv osvete u filmu i književnosti često prikazan kroz fenomen spiralne osvete, prilikom čega se pojavljuju crno-bijeli likovi i prikazuje korijen osvetničke želje te put do njezina ostvarivanja.² Za stvaranje osvetničkih želja dovoljno je da se pojedinac osjeća kao da mu se nešto dogodilo i da to u njemu proizvede određene negativne osjećaje. Učestali je rezultat narcističke patologije i na poseban način zaokružuje grandiozni *self* i narcistički bijes (49-50). Zbog krhke prirode narcisova grandioznog *selfa*, kao i napora koji su potrebni da se iluzija o njemu održi, narcis i najmanju zamjerku može doživjeti kao prijetnju. Zbog toga, tko god da je „krivac“ za počinjeno može postati objektom narcisova dugotrajnog bijesa i žrtva narcisove osvete. Bajka o Snjeguljici mogla bi se tumačiti kao priča o spiralnoj osveti jednog narcisa, u kojoj zla kraljica više puta pokuša ubiti Snjeguljicu iz

² Spiralna osveta predstavlja destruktivnu spiralu u kojoj se žrtve nekakve povrede počinju identificirati s počiniteljem te tada uzvraćaju svim silama i tako u procesu stvaraju nove žrtve. Fenomen spiralne osvete uključuje međudjelovanje unutrašnje ranjivosti pojedinca te vanjske utjecaje koji mogu uzrokovati nekakvu traumu (Bohm i Kaplan 34-35).

zavisti, no zapravo cijeli taj čin ima destruktivne posljedice na nju samu. Percipira pokćerkinu ljepotu kao uvredu vlastitoj, zbog čega preuzima ulogu počinitelja i odlučuje se osvetiti.

Cilj ovog diplomskog rada je prikazati grandiozni *self*, narcistički bijes i osvetu kod poznatih likova romana ruske književnosti. Jevgenij Vasiljevič Bazarov iz Turgenjevlevog romana *Očevi i djeca* poslužit će kao temelj za proučavanje grandioznog *selfa* u prvom analitičkom poglavlju. Naglasak će biti na karakteristikama lika i stavovima kod kojih bi se grandiozni *self* mogao jasno očitovati. Također, u poglavlju će se promatrati na koji način grandiozni *self* utječe na narcisov izbor ljudi koji ga okružuju kroz Žižekovu teoriju i Freudovu shemu. Na kraju poglavlja promatrat će se urušavanje te grandiozne iluzije, koja se u slučaju Bazarova završava i njegovom smrću. U drugom poglavlju naglasak će biti na narcističkom bijesu koji bi se mogao promatrati kao grandiozni *self* na djelu, a u ovom diplomskom radu analizirat će se na liku Grigorija Pečorina iz romana *Junak našeg doba* Mihaila Ljermontova. Vrhunac narcističkog bijesa ponekad se očituje u osvete koja će se u trećem poglavlju proučavati na primjeru ubojstva Aljone Ivanovne u *Zločinu i kazni* Dostojevskog. Osim te, „glavne“ osvete, analizirat će se i osvete dodatna dva narcisa u romanu. Sva tri narcisa su drugačija zbog čega će se prokomentirati i tipovi narcizma kojem bi osvetnici mogli pripadati. Također, u tom dijelu spominjat će se i teorija o „običnim“ i „neobičnim“ ljudima koju Raskoljnikov koristi kao opravdanje za ubojstvo lihvarice.

2. Narcistički grandiozni *self*: Očevi i djeca

Koncept narcističkog grandioznog *selfa* definiran je u uvodu kao narcisova preuveličana slika samoga sebe. Ta slika kod narcisa je pažljivo izgrađena kao obrambeni mehanizam koji ga „štiti“ od narcističkih rana, to jest od bilo kakvog osjećaja odbačenosti ili neuspjeha, a ispod te slike u pravilu je duboko nesigurna osoba koja trpi silan osjećaj praznine (Holmes 12). Premda će se o zavisti više govoriti u poglavlju vezanom za narcistički bijes, valja napomenuti da je bahato i grandiozno ponašanje projekcija narcisova bijesa koji proizlazi iz njegove kronične zavisti i može biti vezana uz bilo koju stvar koja njemu samome nedostaje (Rudan 17). Sve se navedeno može povezati s Bazarovom.

Njegovi roditelji, Vasilij Ivanovič i Arina Vlasjevna, uživaju u životu ne razmišljajući o prolaznosti i Bazarov si ne može pomoći a da im ne zavidi. Govoreći o njima ističe kako „ne brinu o svojoj ništavnosti, da im ona ne zaudara... a ja... ja osjećam samo dosadu i bijes“ (Turgenjev 129). Prema njima postupa poprilično hladno, često i okrutno, ne pretjerano drugačije od toga kako postupa s drugim ljudima. Često im brani bilo kakav oblik izražavanja roditeljske ljubavi, stalno im se obraća svisoka te ih hladnim i pasivno-agresivnim stavom tjera da mu nesvjesno pokušavaju ugoditi na sve moguće načine. Primjerice, spominje se da je ocu „nevoljko i nehajno odgovarao, a jednom, kad je primijetio da otac u razgovoru nastoji nešto ispipati od njega, odsiječe srdito: – Što neprestano hodaš oko mene na prstima? To je još gore nego ono prije“ (Turgenjev 182). Iza narcisove maske samouvjerenosti krije se, dakle, nesigurna i nezadovoljna osoba, a zbog osjećaja manje vrijednosti potrebno mu je mnogo energije da održi iluziju samopouzdanja. Često mu nije dovoljno što sam ulaže vrijeme i energiju u održavanje narcističkog *selfa*, već za to koristi i druge ljude. Jednom prilikom Arkadij je Bazarova želio upoznati s nekim novim što ovaj komentira riječima: „Mogu zamisliti kako si me idealizirao!“ (Turgenjev 82). Bazarov se dobro osjeća kad zna da ga je Arkadij prikazao boljim nego što stvarno jest jer to godi njegovom grandioznom *selfu*. Budući da im to jača osjećaj nadmoći, narcisi trebaju odobravanje drugih (Lemaić 106), pa bi se moglo reći da iz istog razloga imaju potrebu omalovažavati ljude koji ih okružuju.

Narcizam i nihilizam. Kad se uzme u obzir sve dosad napisano o grandioznom *selfu*, uloga nihilizma u Bazarovljevom identitetu postaje nešto jasnija. Zauzimanje stava koji negira sve druge stavove i tradicionalne vrijednosti omogućava mu da iza tadašnje moderne filozofije i pogleda na svijet sakrije vlastitu grandioznost i tendenciju da postavlja sebe iznad svakog i svega. Nakon dolaska na Marjino kritizira svoje domaćine, njihov izgled, ponašanje i razmišljanje, stil odijevanja te način upravljanja imanjem. Pavel Petrovič prepoznaje njegov

prijezir i vrlo brzo dolazi do rasprave u kojoj Bazarova i ostale nihiliste neizravno naziva ništarijama i nemoralnim ljudima. Bazarov mu odgovara na sljedeći način:

A onda smo shvatili da brbljati, samo brbljati o našim rak-ranama ne vrijedi truda, da nas to vodi samo u vulgarnost i doktrinarstvo; uvidjeli smo da i najpametnije glave među nama, takozvani napredni ljudi koji druge raskrinkavaju ništa ne vrijede, da se bavimo besmislicama, da raspravljamo o nekakvoj umjetnosti, o spontanom stvaralaštvu, o parlamentarizmu, o advokaturi i vrag bi ga znao o čemu sve ne, a radi se o kruhu nasušnom, o tome da nas guši najgrublje praznovjerje, da sva naša dioničarska društva propadaju jedino zato što nema dovoljno poštenih ljudi, da nam i sama sloboda za koju se vlada zauzima jedva može donijeti kakvu korist zato što će naš seljak i sam sebe pokrasti samo da se napije brlje u krčmi. (Turgenjev 60)

Na prvi pogled ta izjava može izgledati kao da dolazi od okorjelog nihilista koji skeptično secira svaki sloj društva. No, pročita li se pažljivije, uočava se da Bazarov u sebi nosi snažne negativne emocije ne samo prema ljudima za koje smatra da su iznad, nego i ispod njega jer one ispod svojeg intelektualnog dosega izjednačava s pijancima i propalicama. Koliko je u ovom citatu iskrene brige za stanje tadašnje ruske stvarnosti, a koliko pokušaja obrane vlastitog ega nakon napada Pavla Petroviča? Takvo grandiozno poimanje vlastite uloge u društvu omogućuje Bazarovu staviti sebe u poziciju intelektualno nadmoćnijeg od sugovornika jer samo on i njegovi istomišljenici razumiju težinu problema u kojem se nalazi društvo. Na taj način arogantno dominira razgovorom.

Narcistički vođa i njegovi sljedbenici. Osim što uspostavlja dominaciju, Bazarovu uspijeva impresionirati Arkadija koji odmah staje na njegovu stranu, pri čemu treba dodati da je vodstvo kod narcističkih ličnosti više motivirano osobnim potrebama, točnije željom za stvaranjem vanjskog svijeta koji će podupirati njihove grandiozne vizije, nego brigom za one koji su ih izabrali (Rosenthal i Pittinsky 618)³. Kada Arkadij staje na Bazarovljevu stranu, tvrdi da su nihilisti potrebni društvu jer prepoznaju njegovo stanje te da oni tim saznanjem ispunjavaju potrebe naroda, a ne vlastitog ega. Drugim riječima, tvrdi nešto što je u potpunoj opreci prema načinu na koji operira narcistički vođa, a očigledno je i da je zaveden Bazarovljevom retorikom. Narcis u ulozi vođe često prihvaća sliku sebe kao izabranoga među običnim smrtnicima, pri čemu je potreba da bude obožavan jedna od posljedica grandioznosti (Crnković 44). Ironija je da Bazarov prepoznaje u Arkadijevim riječima nešto što podsjeća na

³ Svi prijevodi s engleskog jezika su vlastiti osim ako nije navedeno drugačije.

filozofiju i to smatra pogrešnim, ali ne iznenađuje njegova narcistička reakcija. Drugim riječima, iz perspektive nihilista, on bi ga trebao ispraviti, ali kao narcistički vođa koji je upravo dobio potvrdu svoje grandiozne vizije, on se povlači i ne opominje ga.

Moglo bi se reći da je odnos s Arkadijem dosta važan za analizu Bazarovljeve grandioznosti. Nesumnjivo je da je u njihovom odnosu Bazarov vođa, a Arkadij neka vrsta sljedbenika. U doslovnom smislu Bazarov je Arkadijev intelektualni uzor zbog čega ga ovaj iznimno cijeni i poštuje. U kontekstu ove analize, Arkadij je taj koji podupire Bazarovljevu sliku samog sebe pred njime samim te pred drugim ljudima. U jednom od prvih Bazarovljevih opisa navodi se da mu je „lice izražavalo samopouzdanje i pamet a oživljavaše ga miran osmijeh“ (Turgenjev 20). Može li se samopouzdanje spoznati na prvi pogled? Citat iz romana viđenje je Nikolaja Kirsanova, Arkadijevog oca, a likovi ga upoznaju kroz sliku o njemu koju stvara Arkadij: „To ti je divan momak, sasvim jednostavan – vidjet ćeš“ (Turgenjev 21). Bazarova predstavlja onako kako ga sam vidi – kao vrlo dobrog prijatelja i istomišljenika koji se bavi prirodnim znanostima i uskoro će doktorirati. Međutim, Bazarovu njegova arogancija sigurno ne dopušta promatrati Arkadija niti druge ljude oko sebe s jednakim poštovanjem, a narcisova karizma osim od zadovoljstva samim sobom dolazi i od nedostupnosti koju koristi kako bi držao svoj ego na sigurnoj udaljenosti (Rudan 9).

Grandiozni self i odnosi s ljudima. Međuljudski odnosi, kako prijateljski tako i ljubavni, izazov su za narcise. Brzo im dosade jer zbog istovremene opsjednutošću sobom i niskog samopoštovanja nisu u stanju ostvariti dublje odnose. Takvi odnosi podrazumijevaju rizik od odbacivanja, a njihov krhki ego to ne može dozvoliti. Objašnjenje Bazarovljevog odnosa s drugim ljudima moglo bi se pronaći u Žižekovoj tvrdnji kako narcisoidni pojedinci koriste ljude kao produžetke vlastitog grandioznog *selfa* ili sebstva, a dijeli ih na tri skupine: lutke, neprijatelje i idealne druge (Žižek 315).

Lutke, masa ili naivci. Žižek u ovu skupinu svrstava ljude koje narcis smatra iskoristivima prije nego što ih samo odbaci (315). Koristan primjer za to je lik Sitnikova koji se često ulaguje. Kada Arkadij upita Bazarova zašto je došao Sitnikov, dobije odgovor da je glup i da ne shvaća da su mu klipani poput Sitnikova potrebni jer neće „valjda bogovi peći zemljane lonce“ (Turgenjev 136). Tu se također pokazuje da u tu kategoriju svrstava i Arkadija, a kada sam Arkadij to spozna, „tek mu u tom trenu pukne pred očima sva dubina Bazarovljeve taštine. Nas smo dvojica dakle bogovi? To jest, ti si bog, a ja sam valjda ipak klipani?“ (Turgenjev 112). Zanimljivo je da ovoj skupini pripadaju i svi *idealni drugi* koji nisu ispunili narcistička očekivanja ili nisu uspješno odradili nešto što je narcis zamislio, što znači da osoba

može promijeniti svoj položaj, to jest da je narcis može svrstati u drugu skupinu ovisno o tome kako je raspoložen (Žižek 315).

Neprijatelji. Skupini neprijatelja pripadaju ljudi oko kojih se narcis osjeća ugroženo: smatra da su se ti pojedinci urotili protiv njega i da mu otežavaju uspjeh (Žižek 315). Žižek u tu skupinu nadodaje i *idealne druge* koji su ponizili narcisa, odnosno njegov narcizam ili se nedovoljno emotivno daju u odnosu s narcisom (kako ga zamišlja narcis) (315). Dobar primjer za tu skupinu u romanu jest Pavel Petrovič Kirsanov, čija je uloga važna i zanimljiva.⁴ Kao nepopravljivi romantičar potpuna je ideološka suprotnost Bazarovu, zbog čega među njima stalno dolazi do verbalnih okršaja od kojih je jedan već opisan u ovom poglavlju, a vrhunac njihove međusobne netrpeljivosti predstavlja dvoboj. Narcisi pak ne samo da izbjegavaju ozbiljnije odnose, već ih se i pribojavaju. Na početku romana Arkadij ispriča Bazarovu Pavelovu životnu priču, koja uključuje epizodu odnosa s kneginjom R. koja je predstavljala ljubav njegova života. Međutim, iako je bila uzajamna, ta ljubav se nije nikad razvila u ništa dugotrajno i taj se odnos završio nesretnim porazom ega, što je u očima grandioznog Bazarova neoprostivo. Kad je čuo kako je gubitak voljene osobe utjecao na Pavela i na njegov stav prema životu, Bazarov umanjuje njegovu vrijednost kao muškarca i ljudskog bića. Potpuno predavanje osobi za njega predstavlja slabost i gubitak ljudskog dostojanstva:

Ipak ti kažem da čovjek koji je cijeli svoj život stavio na kartu ženske ljubavi, a onda, kad je izgubio na toj karti, toliko se pokunjuo i klonuo duhom da nije više nizašto, da takav čovjek nije pravi muškarac, nije nikakvo muško. Kažeš da je nesretan, to ti bolje znaš nego ja, ali ja ti velim da iz njega nije još isparila sva ludost. (Turgenjev 43)

Ta izjava krije nesigurnost i strah, nepovjerenje prema suprotnom spolu, ali i smrt ega. Strah proizlazi iz činjenice da „ovisiti znači biti prisiljen mrziti, zavidjeti i izložiti se opasnosti od eksploatacije, lošeg tretmana i frustraciji“ (Rudan 18). Ključ Bazarovljeve propasti je upravo njegov grandiozni *self*, što se navedenom izjavom potvrđuje. Smatra da njegova potpuna samokontrola nikad ništa slično neće dozvoliti, ali se to pokazuje posebno ironičnim kada postane jasno da je priča o Pavelu svojevrsno proročanstvo onoga što će se dogoditi nakon što se Bazarov zaljubi u Odincovu.

⁴ Moguće je da je isto riječ o narcističkom pojedincu zbog nečega što se zove zrcaljenje (engl. *mirroring*, kod Topić Lukačević i Bagarić maligno zrcaljenje [296]). Naime, Vlastelica objašnjava negativno zrcaljenje kao prepoznavanje osobina koje ne volimo kod sebe u drugim osobama, to jest zrcaljenje negativnih dijelova *selfa* u drugima (79). Moguće je da je napetost između njih dvojice zapravo motivirana prepoznavanjem vlastitih ograničenja u onom drugom. Vlastelica navodi kako se osoba prema slici druge osobe odnosi kao progonitelj (80).

Idealna druga. U romanu Bazarov često otpisuje duboke osjećaje kao slabost ili izmišljotinu, a kada je riječ o ženama njihovu vrijednost uglavnom svodi na nešto vidljivo i mjerljivo, to jest na fizički izgled. Inteligentne žene koje razmišljaju svojom glavom izjednačava s ružnim ženama. Uslijed razgovora s Kukšinom, entuzijastkinjom za ženska prava, izjavljuje kako i nije potrebno da zgodna žena razumije o čemu je riječ, a na Arkadijevo pitanje zašto zamjera ženama slobodoumnost odgovara da su „samo ružne među ženama slobodoumne“ (Turgenjev 82). Jedna od važnijih Bazarovljevih kvaliteta je to što sam bira svoje stavove pa onda ne čudi da izbjegava žene koje mogu prednjačiti u tom pogledu. Zapravo, mogući razlog zašto mu se Odincova učinila bezopasnom je taj što ju je Kukšina nazvala zgodnom, ali istovremeno ograničenom osobom s uskim pogledima na svijet.

Međutim, ona se pokazala potpuno drugačijom osobom te je od prvog trenutka ostavila dojam na Bazarova, pa je i Arkadij primijetio da se nekoliko puta zarumenio u razgovoru s njom. Ono što mu je kod drugih žena smetalo, kod Odincove ga je privlačilo:

Njemu se Odincova sviđala: sve ono što se pričalo o njoj, njena slobodoumnost i nezavisnost, neosporna naklonjenost njemu – činilo se da sve ide njoj u prilog, ali je uskoro pojmio da je „neće osvojiti“. Pa ipak, na svoje veliko čudo, nije imao snage da joj okrene leđa. (...) Odjednom bi mu se pričinilo kako mu se one njene neporočne ruke obavijaju oko vrata, kako mu one ponosne usne uzvraćaju poljupce, kako one pametne oči nježno – da, nježno, gledaju u njegove, pa bi mu se zavrtjelo u glavi i na tren bi se zaboravio dok ne bi iznova u njemu planuo gnjev. (Turgenjev 97)

U tom trenutku ona postaje oprimjerenje Žižekove kategorije *idealne druge* koja je svojim „društvenim, kulturnim, političkim, ekonomskim utjecajem iznad subjekta“ (Durić 123). Međutim, kad ga Arkadij upita za Odincovu nakon njihova prvog susreta, opet sve svodi na njezine fizičke karakteristike. Najprije spominje njezino ledeno držanje, a zatim opisuje njezinu figuru kao bujno tijelo koje se može pokazivati u anatomskoj sali (Turgenjev 85). Odnos Bazarova i Odincove je dosta slojevit. Tu se Žižekova podjela preklapa s nečim što Holmes naziva Freudova shema, a odnosi se na to koga narcisi mogu voljeti. Tri su opcije u pitanju: osoba može voljeti ono što sama predstavlja, to jest svoj odraz u drugoj osobi, zatim ono što je sama bila nekad u prošlosti ili ono što želi biti (Holmes 31). Kao i Bazarov, Odincova se uživa prepirati s drugima, što mu daje do znanja čim dođe kod nje u goste. Iako to nije u suglasju s njegovim željama, Odincova mu intelektualno može doskočiti, što ga izluđuje i privlači u isto vrijeme. Osim toga, očito oboje dijele prijezir prema suprotnom spolu. Stekla je bogatstvo udajom za starijeg čovjeka, nikad ga nije pretjerano voljela i k tome je razvila gadljivost prema

ostatku muškog roda te ih je sve doživljavala kao „neuredna, teška i mlitava, nemoćna i nasrtljiva“ bića (Turgenjev 94). Smatram da je taj potez Bazarovu zanimljiv iz više razloga.

Divi se njezinom braku iz interesa, smatra je lukavom i razboritom, što istovremeno razbija njegovu teoriju da su pametne žene ružne, fascinira znanstvenika u njemu, ali se i poigrava njegovim samopouzdanjem. Arkadiju kaže kako će tek kad upozna „čovjeka koji neće ustuknuti preda mnog“ biti u stanju „promijeniti mišljenje o sebi“ (Turgenjev 130). Dodatna ironija je da je taj čovjek zapravo žena, pripadnica spola koji svodi isključivo na fizički izgled. Također, iako Bazarov tvrdi da je iznad svega, u njemu postoji zavist prema ljudima koji posjeduju bogatstvo na račun svojeg aristokratskog podrijetla, smatra ih gizdavima i precijenjenima. Taj prijezir bi se mogao pripisati njegovoj unutarnjoj nesigurnosti zbog podrijetla, a možda i želji da sam posjeduje takvo bogatstvo. Naime, dok je Arkadij boravio kod obitelji Bazarov, Jevgenij Vasiljevič se ispričao zbog veličine njihova imanja, pa je sram koji otac osjeća moguće prenesen i na sina. Tu pretpostavku potvrđuje projekcija vlastitog srama na Sitnikova jer ga u jednom razgovoru bez ikakvog povoda Bazarov zlobno podsjeti da mu je otac vlasnik krčme, a narcisi često koriste projekciju kao psihološku obranu od vlastitog osjećaja manje vrijednosti (Mustać i Marčinko 191).

Ođincova je, dakle, udajom uspjela postići nešto što je Bazarovu nedostupno, nešto što bi on možda želio posjedovati ili kakav bi htio biti, što bi odgovaralo trećem uvjetu Freudove sheme: narcis može voljeti sliku sebe kakav želi postati. Takav način razmišljanja prigodno ide uz preuveličanu sliku sama sebe, to jest uz grandiozni *self*, pa ne iznenađuje da njezino imanje komentira riječima: „Kakva grandeca!“ (Turgenjev 87). Treći razlog ili treći uvjet Freudove sheme iznimno je sličan opisu kategorije *idealnih drugih*, koji govori o idealima koje narcis pokušava dostići, a vidi ih u *idealnom drugom* (Žižek 315).

Smrt grandioznosti. Idealizacija Ođincove je za Bazarova, ako je vjerovati Žižekovoj teoriji, dio produžetka idealizacije vlastitog *selfa* pa ne čudi da, kada mu ona ne uzvрати osjećaje ili ih samo odbija priznati, to izazove urušavanje pažljivo izgrađene grandiozne strukture, odnosno stvaranje vrlo duboke narcističke rane s katastrofalnim posljedicama na njegov ego. Nakon neuspješnog pokušaja zavođenja Fenječke te dvoboja s Pavelom Petrovičem, vraća se na roditeljsko imanje gdje naposljetku i umire. U romanu se opisuje značajna promjena u njegovom ponašanju. Uz potpuni gubitak interesa prema poslu, s naglaskom na dosadu i pritajen nemir, u njegovim pokretima se može primijetiti silan umor koji primjećuju i njegovi roditelji. Dakako da se to stanje može usporediti s onim Pavla Petroviča nakon gubitka kneginje R. Glavna razlika među njima je ta što se Pavel Petrovič s vremenom uspio pomiriti

sa svojom sudbinom, dok je za Bazarova povrijeđeni ponos koban. Njegova ojađenost mogla bi se opisati nekom vrstom depresivne epizode koja je zapravo početak njegovog kraja. Holmes smatra da će „narcis postati suicidalan u trenutku narcističkog kolapsa“ (35) pa, iako bi se njegova smrt teško mogla nazvati samoubojstvom, nakon Odincovinog odbijanja iz njegovog ponašanja nestaju žar i volja za životom. Počeo je pripomagati ocu u liječenju pacijenata u selu pri čemu je došao u kontakt s preminulim čovjekom koji je bolovao od tifusa. U pokušaju vršenja obdukcije Bazarov se slučajno porezao i zarazio virusom – ili je barem tako tvrdio ocu. Bez nekog pretjeranog otpora odbija saniranje rane jer je prema njemu „već ionako kasno“ (Turgenjev 185).

Jednaka ravnodušnost se javlja nakon što mu se počinju pojavljivati prvi simptomi bolesti. Takvo ponašanje ide u prilog ideji da je Bazarov zaista odlučio skratiti vlastite muke. Bez obzira na to je li zaista riječ o namjernom pokušaju samoubojstva ili nije, njegova osoba se počinje raspadati i u doslovnom i u metaforičkom smislu: nedodirljivost i grandioznost smjenjuju patetika i poniženje. U razgovoru s Odincovom na samrtni potpuno priznaje njezinu nadmoć nad njim u svakom pogledu, u mladosti, svježini i čistoći, dok samoga sebe opisuje kao napola zgnječenog crva. Odnos narcisa prema smrti je vrlo važan za ovu analizu. Naime, Holmes ističe da je pomirenost sa smrću jedan od ključnih pokazatelja prebrođena narcizma jer predstavlja zrelost i mudrost (42). U svojim posljednjim satima Bazarov izgovara sljedeće riječi: „I ja sam mislio: obaviti ću još mnogo poslova, neću umrijeti, zašto bih umro? Imam svoju zadaću, ta ja sam gigant!“ (Turgenjev 193). To priznanje na samrtnoj postelji dokazuje kako je njegova oholost postavljala njega samog iznad smrti, a njegovo tadašnje stanje dokazuje kako je fizičkoj smrti prethodila smrt njegova grandioznog *selfa*.

3. Narcistički bijes: *Junak našeg doba*

Kako bismo pobliže opisali narcistički bijes, najprije se treba objasniti taj koncept u odnosu na grandiozni *self*. Svladavanje tih pojmova, kao i pojma zavisti kojeg sam se dotakla u prethodnom poglavlju, te njihovih odnosa s pojmovima srama, prijezira, taštine, ali i osvete kojom ću se baviti u sljedećem poglavlju, olakšava razumijevanje narcističkih koncepata i njihovo povezivanje s likovima u romanu. Kako je rečeno u uvodu, narcistički bijes se može promatrati kao djelovanje grandioznog *selfa*, to jest podjednako važne vidljive (vanjske) i nevidljive (unutarnje) reakcije narcisa na narcističke povrede. Jedan je u nizu narcističkih afekata koji proizlaze iz narcističke ranjivosti, a među te afekte spadaju i zavist te sram (Topić Lukačević i Bagarić 291). Budući da je ovo poglavlje posvećeno narcističkom bijesu, na zavist i sram ću se osvrnuti samo u relaciji s bijesom i grandioznošću.

Narcistička ranjivost proizlazi iz narcisove stalne potrebe da se osjeća posebnim, a da se u isto vrijeme prilagodi okolini. Narcistički ranjivi pojedinci na narcističku ranu mogu reagirati na dva glavna načina: povlačenjem (bijegom) ili bijesom (borbom) (Rudan 15), a Topić Lukačević i Bagarić uz povlačenje dodaju i sram. „Narcistično vulnerabilne osobe odgovaraju na aktualnu ili anticipiranu narcističnu povredu sramom i povlačenjem ili narcističnim bijesom“, a sram ima važnu ulogu u ostvarivanju drugih narcističkih afekata poput očaja, osvete, zavisti, bijesa, prijezira, taštine, oholosti, ambicioznosti, ponosa, bezobzirnosti (292). To znači da se narcisov bijes može i ne mora manifestirati kao jedna od posljedica toga što je narcis „proradio“ osjećaj srama. Taj prijelaz mogao bi se opisati izrekom „napad je najbolja obrana“, to jest narcis ne samo da brani svoj grandiozni *self*, odnosno iluziju o samom sebi, već i preusmjerava unutarnji nemir na druge ljude kroz narcistički bijes.

Pečorinov tantrum. Narcistički bijes se postepeno razvija kroz najranija iskustva nemoći ili odbačenosti. Pečorin to objašnjava na sljedeći način: „Zlo rađa zlo; prva nam bol pokazuje kako je ugodno druge mučiti“ (Ljermontov 93). Agresija u Pečorinovim postupcima je svjesno i namjerno usmjerena prema ljudima koji ga okružuju te je smatra opravdanom reakcijom za „rane“ koje su mu nanesene. S druge strane, njegova grandioznost te nedostatak empatije ne dozvoljavaju mu uvidjeti negativne posljedice njegovih postupaka na druge ljude ili na njihov život. U poglavlju „Bela“ otima šesnaestogodišnju Čerkeskinju nakon što postane opsjednut njome, a ta opsesija je posljedica i narcističke zavisti i narcističkog srama. Belu je oteo u dogovoru s njezinim bratom i u zamjenu za konja lokalnog razbojnika dok je tražio novu fiksaciju koja bi ga usrećila („mislio sam, luda, da je ona anđeo, što mi ga je milostiv udes poslao za utjehu“ [Ljermontov 33]). Upoznaje je, dakle, u svojoj hiperosjetljivoj fazi ispunjen

narcističkim sramom i idealizira do božanskog statusa. Ta idealizacija postupno blijedi nakon otmice i tada mu počinje služiti kao nekakav ljubimac koji mu pruža potpunu vjernost i obožavanje, a ne traži ništa zauzvrat.

Značajan dio romana *Junak našeg doba* sastoji se od Pečorinova dnevnika te tako pruža svojevrsan uvid u junakove misli, odnosno u brojna apsurdna, ali i komična opravdanja za njegove nepravedne postupke i izljeve bijesa. Ta nerealna, ali i duhovita opravdanja pokušaji su obrane Pečorinova grandioznog *selfa* od osjećaja srama. Čitatelj je svjestan apsurdnosti tih opravdanja kojima ga Pečorin obasipa, ali Pečorin nije, i upravo taj jaz stvara komičan efekt. Primjer takve komične situacije je razgovor između Grigorija Aleksandroviča i Maksima Maksimiča. Maksim Maksimič ga pokušava posramiti. „Čuj, Grigorije Aleksandroviču, priznaj da to nije lijepo.' Što nije lijepo?' 'Pa to što si ugrabio Belu (...) 'Daj, priznaj“ (Ljermontov 22). Maksim Maksimič ga mora tjerati da prizna kako je otimanje ljudskog bića loš postupak. Iz lošeg u gore, njegov infantilni odgovor je tipično usmjeren prema vlastitom zadovoljstvu: „Pa kad mi se ona sviđa!' 'Molim vas, što da na to odgovorim?'“ (Ljermontov 22). Nakon što se Maksim Maksimič zaprijeti da će vratiti Belu ocu na njegov zahtjev, Pečorin dokazuje koliko mu je ona zapravo vrijedna tako da Maksimu Maksimiču ponudi svoju sablju u zamjenu za njegovu šutnju.

U ovoj fazi Grigorij Aleksandrovič doživljava Belu kao nekakav predmet, ukras ili lutkicu te mu je potpuno prihvatljivo otkupiti je sabljom ili je zamijeniti za konja, što znači da je idealizacija počela slabjeti i Bela je Pečorinu više korisna nego nekakav ideal. To je vidljivo u sljedećem citatu: „Grigorij Aleksandrovič nakitio ju je kao lutku, mazio je i milovao i ona se kod njega čudno proljepšala! S lica joj i s ruku nestalo garave boje, na obrazima joj izbila rumen“ (Ljermontov 30).⁵ Ljubav prema Beli je osim sramom motivirana i narcističkom zavišću, jer je ona imovina koju on mora posjedovati. Riječ je o patološkom odnosu prema objektu, tj. kad narcis drugoga doslovno promatra kao predmet ili lutku, tj. da mu je nemoguće vidjeti tu osobu kao ravnopravno ljudsko biće (Žižek 314). Ako se ona ne osjeća kao njegova imovina ili lutka je potpuno nevažno, jer je Pečorin u svojoj velikodušnosti našao ženu koja govori tatarski zato da pomiri Belu s njezinom sudbinom „pa će je služiti i naviknuti je na misao da je moja; jer ona neće biti ničija nego moja – dometnu on i udari šakom po stolu“ (Ljermontov 22). Ova pretjerana emotivna reakcija s potpunim odsustvom suosjećanja tipičan je primjer

⁵ Teško je reći što se dogodilo, moguće je da je počela blijedjeti zbog boravka u zatvorenom prostoru. Po opisu je zaista počela nalikovati na nekakvu keramičku lutkicu. Može se pretpostaviti da je autor promjenom fizičkog izgleda pokušavao naglasiti nekakvu unutarnju preobrazbu koja se odvijala u Beli.

blažeg izljeva narcističkog bijesa. Narcis s vremenom postaje toliko usredotočen na vlastito negativno iskustvo da postane slijep za tuđe.

Pečorinova zloba. Pečorin se pita zašto ga „svi mrže? (...) Osjećao sam kako mi je otrovna zloba malo pomalo napunila dušu“ (Ljermontov 109), no vjerojatno je važnije pitanje zašto Pečorin mrzi sve oko sebe. Ranije sam opisala narcistički bijes kao pokušaj obrane grandioznog *selfa*. Narcis će se uvijek smatrati na neki način uzvišenijim od okoline, što je samo krinka za njegovu nesigurnost. U susretu sa slijepim dječakom Pečorin ga najprije promatra kao znanstveni eksperiment i umjesto empatijom odgovara iracionalnim prijezirom generalizirajući da su mu „vrlo neprijatni svi slijepi, razroki, gluhi, nijemi, hromi, kljasti, guravi itd. Opazio sam da uvijek ima neka čudna veza između čovjekove vanjštine i njegove duše; kao da s gubitkom uda i duša izgubi neki osjećaj“ (Ljermontov 52). Ako je njegov sustav vrijednosti toliko usmjeren na tjelesno i materijalno da povezuje cjelovitost duše sa savršenošću tijela, to podrazumijeva da je on kao osoba koja nema neki fizički nedostatak bolja i nadmoćnija u odnosu na ljude koji ga imaju. Međutim, ironično je da je osoba s poremećajem ličnosti zapravo sam Pečorin čija nesigurnost izlazi na vidjelo pri susretu sa slijepim dječakom koji u njemu izaziva nemir i paranoju: „U glavi mi se rodila sumnja da taj slijepac nije onako slijep kako se čini; uzalud sam se trudio kako bih sam sebe uvjerio da se bijelo u oku ne može imitirati“ (52). Taj nemir traje cijelu noć tako da „nisam mogao zaspati; preda mnom se u mraku neprestano vrzmao dječak s bijelim očima“ (52), a fiksacija je bila tako jaka da ga je slijedio po mjestu i otkrio da je imao susret s nekom ženskom osobom. Kako nije mogao ništa odgonetnuti sam, odmah ujutro odlazi k njemu i zahtijeva da mu kaže „kuda si se noćas vukao sa zavežljajem – a?“ (Ljermontov 55). I cjelonoćni nemir i paranoja i napad na dječaka predstavljaju prenaplašenu emotivnu reakciju: dječakova nesavršenost očito uznemiruje Pečorinovu iluziju o vlastitoj savršenosti i on mu počinje pripisivati nekakve mistične sposobnosti kako bi sam sebi objasnio svoje iracionalne misli.

Hiperosjetljivi i neosjetljivi Pečorin. Preokret od nedodirljivosti do potrebe za odobravanjem može se pripisati karakteristikama „osjetljivog“ i „neosjetljivog“ narcisa (Holmes 20). Ta podjela ne označava nužno različite ljude, već se može odnositi i na unutrašnja previranja i borbe koje narcis proživljava sa samim sobom, a koje su posljedice krhkog samopouzdanja. Spomenuti ta dva tipa je važno jer objašnjavaju različitost u očitovanju narcističkog bijesa ovisno o trenutačnom emotivnom stanju narcisa. Neosjetljivog narcisa obilježavaju hladnoća, manjak empatije, pompoznost i egzibicionizam, a hiperosjetljivog opisuju povučенost, introvertna usmjerenost na sebe i glumljenje žrtve, pogotovo kad je u

pitanju kritika, teatralne epizode, podizanje glasa, svađanje, agresija i slično (Holmes 20-22). Pečorin očito pokazuje karakteristike oba tipa i to se može iščitati iz njegovih postupaka. Poput neosjetljivog narcisa, proračunat je i okrutan što se odražava na njegovo manifestiranje narcističkog bijesa. Njegovi potezi mogu se očitovati kao blaže podlosti, a mogu biti manipulativni potezi koji ostavljaju duboke posljedice na okruženje. Primjerice, kada Meri želi kupiti perzijski sag, iz puke pakosti i sa željom da privuče pažnju kupi taj isti sag i namjerno naredi da „baš pokraj njenog prozora provedu mog čerkeskog konja, pokrivena tim ćilimom“ (Ljermontov 75). Ta situacija bliža je zločestom oćijukanju nego konkretnom izljevu bijesa, ali njegova zloba postepeno dobiva na snazi, kako u pojedinaćnim interakcijama tako i na širem planu: „Zapoćeo sam šalom, a dovršio iskrenom zlobom“ (Ljermontov 94).

Lik Grušnickog jedan je od likova koje Pečorin svrstava u skupinu neprijatelja. Junker je, romantićar i, ako je vjerovati Pečorinu:

Dosta je duhovit, dosjetke su mu često zabavne, ali nikad ne postaju oštre i zlobne; nikoga on ne ubija jednom rijeći; ne poznaje ljude i njihove slabosti jer se cijeli život samo sobom zabavljao. Njemu je cilj da postane – junak romana. Tako se često trudio uvjeriti druge ljude kako on nije stvoren za ovaj svijet i kako je određen za neko tajno stradanje te gotovo i sam u to vjeruje. (Ljermontov 65)⁶

Iz citata je oćevidno da mu Pečorin zavidi, a i Grušnicki je svjestan njihovog mećusobnog antagonizma. U sljedećem primjeru ismijava emocije Grušnickog prema Meri i koristi ih protiv njega. U tom razgovoru uvjerava Grušnickog da je odnos s Meri osuđen na propast „predvićajuci“ da će poćeti „sama sebe uvjeravati da je nesretna, da je ljubila samo jednog ćovjeka, naime tebe, ali je nebo nije htjelo s njim združiti jer je na njemu bila vojnićka kabanica“ (Ljermontov 77). Ideja mućenja Grušnickog ga zabavlja te planira kako će ućživati u njegovu neuspjehu: „Nisam rekao što sam vidio – neću ga nagoniti na priznanje...“ (77). Bijes prema Grušnickom kao i njegovi „osjećaji“ prema Meri nisu autentićne emocije, već su rezultat narcistićke zavisti koja motivira narcisovu želju za osvetom. Na trenutke Pečorin to priznaje sam sebi: „Zašto se ja trudićm? Iz zavisti prema Grušnickomu? Jadnik! On je nimalo ne zaslućuje“ (92). Simbolićna kulminacija njegovog narcistićkog bijesa i zavisti dogaća se u dvoboju. Pečorin planira neki tip osvete od samog poćetka: „Ni ja njega ne volim; osjećam da ćemo se nas dvojica bilo kada sresti na uskoj putanji – i jedan od nas neće dobro proći“ (65).

⁶ Kao i u odnosu Bazarova i Pavela Kirsanova, opet bi mogla biti rijeć o malignom zrcaljenju.

Beattie napominje kako je narcistički bijes, popraćen povremenim napadima na grandiozni *self*, gorivo za planiranje narcističke osvete (515).

Međutim, u određenim trenucima kada je njegov neuspjeh u pitanju, Pečorin pokazuje osobine hiperosjetljivog narcisa uz dramatične izljeve emocija. Čuržik i Jakšić tvrde kako je nemogućnost zauzimanja tuđeg stajališta i osjećaja jedna od centralnih osobina narcističkog poremećaja ličnosti (24). Djelomično bih se složila s tom tvrdnjom, smatram da je Pečorin svjestan da drugi ljudi za razliku od njega osjećaju empatiju prema ljudskoj patnji, da je on to sposoban prepoznati, ali da mu narcistički bijes ne dozvoljava da sudjeluje u tom suosjećanju, nego manipulira tuđom empatijom u korist svojih osvetoljubivih ciljeva. U razgovoru s kneginjicom Meri koristi vlastitu narcističku ranjivost kako bi se predstavio kao žrtva:

Da, takav je bio moj udes već od djetinjstva! Svi su mi na licu čitali znakove ružnih svojstava, kojih nije bilo; ali oni su držali da ih ima – i ona se rodiše. Bio sam skroman – a oni me obijediše s lukavosti – ja postadoh mrk i šutljiv. Duboko sam osjećao dobro i zlo – nitko me nije milovao, svi su me vrijeđali – i ja postadoh osvetoljubiv. Bio sam mrzovoljan – druga su djeca bila vesela i brbljava; ja sam osjećao, da sam viši od njih – a drugi su me ponižavali – i tako postadoh zavidan. Bio sam spreman ljubiti cijeli svijet – a nitko me nije shvatio – i ja se naučih mrziti. (...) I onda mi se u grudima stvorio očaj – ali ne očaj, koji se liječi grlom pištolja, nego hladan, nemoćan očaj, prikriven ljubaznošću i dobrodušnim smiješkom. (Ljermontov 95)

Taj Pečorinov monolog, duži od ovdje navedenog citata, uključuje i nekoliko drugih narcističkih afekata koji su već spominjani (osvetoljubivost, zavist, beznađe i bezobzirnost) te ostavlja kneginjicu Meri u suzama, što on pobjedonosno primjećuje. Ističe kako sram koji je u njemu potakla nezahvalna i okrutna okolina stvara duboke rane, a te rane očito liječi izgradnjom neosjetljivog grandioznog *selfa* te nutrinu „prazni“ od negativnih emocija tako što usmjerava agresiju na druge oko sebe.⁷ Topić Lukačević i Bagarić tvrde kako je sram posljedica toga da se osoba osjeća žrtvom kritične i emocionalno hladne okoline (291). On se pred kneginjicom uspješno predstavlja kao žrtva i njezino suosjećanje koristi za daljnje kovanje planova osvete: vrlo pronicljivo uviđa da je ostavio dojam na nju i to mu daje do znanja da mu se ona emocionalno otvorila. Kada je u pitanju ostvarivanje narcističke osvete, narcisi posjeduju

⁷ Naravno, sažalna priča je isključivo subjektivni doživljaj narcisa. Koliko je njegov život bio zapravo tragičan je nevažno jer se u ovoj analizi promatra samo njegova devijantna perspektiva.

istančanu sposobnost zamjećivanja koja im pomaže ostvariti njihove ciljeve, a posljedica je potpunog zanemarivanja razumskih ograničenja u manifestaciji njihova bijesa (Rudan 15).

I njegov odnos s Vjerom motiviran je narcističkom zavišću iako je tu situacija nešto drugačija. Nju Pečorin poznaje dosta dugo i vrlo je vjerojatno krivac za propast njezina prvog braka. Njihov ponovni susret na Kavkazu razdražuje njegove narcističke fantazije: „Zar nas je opet sudbina sastavila na Kavkazu ili je ona navlaš amo došla jer je znala da će mene naći?“ (Ljermontov 74). U razgovoru s njom saznaje da je ponovno udana, a do prvog poljupca idealizacija njihova odnosa se u potpunosti rasplinula i svjestan je kako će joj ponovno uništiti život. To ga ne sprječava da je iskorištava kako bi manipulirao situacijom s kneginjicom Meri uz minimalno uzvraćanje ili iskazivanje ljubavi pa njezin iznenadni odlazak nije samo gubitak odnosa, već predstavlja urušavanje njegova pomno planirana napada na kneginjicu. Neuspjeh potiče prevrat iz neosjetljivog u hiperosjetljivog narcisa: kada iz pisma saznaje da zauvijek odlazi, impulzivno kreće u potjeru za njom te shvaća da „[k]ad sam vidio da bih mogao Vjeru zauvijek izgubiti, postala mi je milija od svega na svijetu, milija od života, časti i sreće!“ (Ljermontov 128). Nakon toga brizne u plač. Zanimljivo je primijetiti kako Pečorin tu spominje isključivo vlastitu nesreću i prigodno zaboravlja na posljedice koje je njegovo ponašanje ostavilo na samu Vjeru i njezin trenutni brak. Ernečić i Patričević napominju kako umjereno narcistički ranjivi pojedinci, bez obzira na želje i potrebe drugih, očekuju posebne usluge i privilegije bez previše ulaganja u sam odnos sa svoje strane te da, ako bivši partner odbije suradnju, to kod narcisa izaziva bijes (157). Premda mu zapravo Vjera ništa ne duguje jer više nisu ni u kakvom odnosu, a osim malo nedavnog razmjenjivanja nježnosti nije učinio ništa da zadobije njezinu odanost, on ipak očekuje odanost čak i u svojim igricama s ljudskim životima. Ne iznenađuje da nekoliko sati kasnije njegovi osjećaji blijede: „Vratim se u Kislovodsk i zaspem kao Napoleon nakon bitke kod Waterlooa“ (129). Dakle, teatralni izljev i suze vjerojatno su bili potaknuti kratkotrajnim narcističkim bijesom zbog toga što ne može dobiti ono što želi.

Slična umjetna teatralnost i manipulativna patetika događaju se u pokušaju osvajanja Bele. Smatra je privlačnom divljakušom, osobom koju je potrebno izvući iz njezina divljeg svijeta, pri čemu ona postaje njegov vječni dužnik i mora mu uzvratiti ljubavlju. Međutim, ona ga odbija i time mu ne pruža osjećaj grandioznosti koji je očekivao, što ga čini još bjesnijim. Nakon što pokuša kupiti njezinu ljubav i shvaća da je takav pristup beskoristan, počinje emotivno i teatralno manipulirati:

Bela! (...) [T]i znaš koliko te ljubim. Odlučio sam te ugrabiti jer sam mislio da ćeš me zavoljeti kad me upoznaš. Prevario sam se – zbogom! Sve što imam, neka je tvoje; ako hoćeš, vrati se ocu – ti si slobodna. Zgriješio sam ti, pa se trebam kazniti. Zbogom, ja odlazim. Kamo? Ni sam ne znam! Valjda neću dugo tražiti tane ili udarac sabljom; onda me se sjeti i oprosti mi. (Ljermontov 24)

Bela je oteta iz jedinog svijeta koji poznaje, a povratak u taj svijet bez posljedica je malo vjerojatan i Pečorin je svjestan da „ako ja vratim kćer tom divljaku, on će je zaklati ili prodati“ (Ljermontov 22). Zbog toga je ona nakon početnog otpora s vremenom prisiljena povjerovati svojem otmičaru, najprije kao „tvoja sužnjica (...), tvoja robinja, pa me možeš prisiliti“ (23), a potom slobodno. Uzdiže njegov osjećaj svemoći pjevajući i plešući lezginku za njega. Dakle, teatralnost i hiperosjetljivost omogućuju mu da zavede Belu, ali kad je razvila iskrene emocije koje je sam pokušavao izazvati, počinje mu predstavljati problem. U poglavlju o grandioznom *selfu* spomenula sam narcisovu otežanu sposobnost izgrađivanja i održavanja međuljudskih odnosa, a Marčinko smatra da se „kao reakcija na potencijalnu ili stvarnu bliskost“ kod narcisa javlja anksioznost (55). Beline emocije izazivaju u njemu osjećaj straha jer ljubav zahtijeva i dozu poštovanja za koju je upitno sposoban. Drugim riječima, da bi je volio, mora prihvatiti da nije njegova lutkica nego osoba; ako prihvati da je osoba, mora prihvatiti da je drži u zatočeništvu; ako prihvati da je drži u zatočeništvu, tada mora priznati da ju je on oteo, a to znači da je zločinac i to naposljetku dovodi u pitanje njegov identitet, odnosno njegovu (ne)savršenost. Dolazi do ponovnog preokreta u bešćutnu neosjetljivost: „Ako baš hoćete, ja je još i sad ljubim, zahvalan sam joj za nekoliko dosta slatkih časaka, dat ću za nju i svoj život – ali mi je uz nju dosadno... Jesam li budala ili zločinac – ne znam“ (Ljermontov 33). Može se pretpostaviti da odbacivanjem Bele štiti sebe od mogućnosti da ona odbaci njega ili da mu naudi s obzirom na proročanstvo vezano uz žene koje je bilo izrečeno dok je još bio dječak. Poput ostalih žena vezanih uz Pečorina, i Bela izvlači deblji kraj.

Cijelo poglavlje posvećeno narcističkom bijesu, bez obzira na koji način se taj bijes manifestira, pokazalo je iznimno razorni učinak koji ima na ljude u narcisovoj okolini i duboke posljedice koje ostavlja. U idućem poglavlju raspravljat će se o kulminaciji tog bijesa, to jest o narcističkoj osveti.

4. Narcistička osveta: *Zločin i kazna*

Zločin i kazna je psihološki roman s elementima socijalnog i kriminalističkog romana koji, od planiranja zločina do kazne, služe kao podloga za izgradnju psihološke napetosti u romanu jer je čitatelj od početka upoznat s ubojicom i zapravo pokušava razumjeti njegove misaone procese, motivaciju počinjenog i izbjegavanje kažnjavanja (Brkljača 564). Ovo poglavlje bavit će se konceptom narcističke osvete kao dijelom psihološke motivacije za počinjeno ubojstvo. U uvodu sam spomenula spiralnu osvetu kao fenomen u kojem se žrtva povrede identificira s onim tko je tu povredu nanio i u tom procesu se stvaraju nove žrtve. Stoga će se osim ubojstva Aljone Ivanovne analizirati i osvete Petra Petroviča Lužina i Arkadija Ivanoviča Svidrigajlova.

Očiti narcisi na koje smo navikli, uključujući i Bazarova i Pečorina, antipatični su, zlobni, osvetoljubivi i lako je ne gajiti simpatije prema njima iako kao čitatelji imamo privilegiju da razumijemo motivaciju koja se skriva iz njihovih postupaka. Međutim, spomenuti likovi imaju često vrlo dobro izgrađenu reputaciju među vršnjacima iako se s razvojem fabule ona dovodi u pitanje, a u oba romana događaju se dvoboji između glavnih likova i njihovih suparnika ili, ako ćemo slijediti Žižekovu podjelu iz prvog poglavlja, prototipova neprijatelja. Činjenica je da su i Bazarov i Pečorin svjesni tog antagonizma te da od početka romana jasno znaju s kim se slažu, a s kim ne. Kod Pečorina i njegovog dvoboja s Grušnickim možemo govoriti o izravnoj narcističkoj osveti koja je, kako je opisano u trećem poglavlju, planirana od trenutka kad su se upoznali.

Lužinova osveta. Petar Petrovič Lužin je udžbenički, komični primjer narcisa sa svim osobinama koje kod narcisa volimo ismijavati. U romanu je žrtva vlastite grandioznosti, krase ga:

taština i onaj stupanj samopouzdanja što se najbolje može nazvati zaljubljenošću u sama sebe. Petar Petrovič je bio počeo ni od čega pa se u njega razvila bolesna navika da uživa u samom sebi. Jako je držao do svoje pameti i sposobnosti i čak je kadikad, dok je bio sam, uživao gledajući se u zrcalu. (Dostojevski 315)

Avdotja Romanovna je kao mlada djevojka koja bi u potpunosti financijski ovisila o njegovoj milosti savršena kandidatkinja za ženidbu. Potrebna mu je za ispunjavanje fantazija o sirotij ženi nad kojom će „neograničeno i potpuno gospodariti“ (Dostojevski 316), što nije izoliran slučaj kod Dostojevskog. Sve što je dosad rečeno o narcisima ne isključuje mogućnost da bi nakon što je Lužin iskoristi za svoje naume bila odbačena. Međutim, Lužin je još u fazi fantaziranja te idealizira Dunju i smatra je ključnim dijelom slagalice savršenog života jer

„[č]ari divne, kreposne i naobražene žene mogle bi mu znatno olakšati put, privući ljude, pribaviti mu aureolu“ (Dostojevski 316). Stoga ne čudi da će Raskoljnikova koji prepoznaje njegove namjere Lužin odmah zamrziti i kategorizirati ga kao neprijatelja, a kada se vrlo očito izlaze o svojim namjerama pred Dunjom i Puljherijom, one mu se izravno suprotstavljaju i dolazi do burnog prekida odnosa. Ipak, ispunjen narcističkim bijesom, i dalje za sve krivi Raskoljnikova i počinje planirati kako da mu se osveti, da smlavi „onoga nadobudnog žutokljunca, balavca, koji je svemu kriv“ (Dostojevski 316).

To, dakle, predstavlja ranu koja motivira Lužinov narcistički bijes, komično otkriva njegovo djetinjasto samoljublje i nevjericu da mu je genijalni plan propao. Raskoljnikova bira povrijediti na jednak način na koji je on njemu napakostio – preko nezaštićene djevojke. Tijekom karmina za Marmeladova podvali Sonji, kćeri preminulog, novčanicu od sto rubalja i zatim je optuži za krađu pred prisutnima, a sebe pritom prikazuje kao dobročinitelja. Nastoji ocrniti Raskoljnikova tako da ga osramoti pred majkom i sestrom kao poročnog čovjeka koji provodi vrijeme s kradljivcima i prostitutkama i, još gore, troši na njih majčin novac. Sonjina ranjivost usporediva je s neugodnim položajem u kojem se nalazi Dunja i Lužin ni najmanje ne mari za posljedice s kojima će se Sonja i njezina obitelj nositi. Ta sličnost između dvije junakinje je ključna jer odražava Lužinovu potrebu da se istom mjerom osveti Raskoljnikovu. Lafarge tvrdi kako osvetnik prvo tumači nekakav događaj kao osobni napad i tu sebe prikazuje kao nevinu žrtvu demoniziranog počinitelja, a onda ga nemilosrdno progoni, često primjenjujući iste tehnike kojima je počinitelj audio njemu (448). Pokušaj osvete završava neslavno za Lužina kao i za Snjeguljičinu maćehu. Raskoljnikov i Lebezjatnikov ga razotkrivaju i biva otjeran, ali javno sramoćenje biva okidač za živčani slom Katerine Ivanovne i njezinu smrt. Dakle, i u ovom slučaju posljedice narcisove osvete su dalekosežne, ne samo za narcisa, već i za njegovo okruženje.

Osveta malignog narcisa. Zanimljivo je da jedina osoba pred kojom Lužin ustupa Svidrigajlov, po svoj prilici opet zbog malignog zrcaljenja. I on je narcis u romanu, iako nešto mračniji i inteligentniji lik od Lužina, a prema opisu vjerojatno bi pripadao skupini malignih narcisa.⁸ Također je i makijavelist jer drži da je „pojedinačni zločin dopušten ako je glavni cilj valjan“ (Dostojevski 503), a njegova osveta povezana je s tim. Sklon je porocima, kockanju, patološkom laganju i slab je na žene, te je jedna od prvih njegovih rečenica u romanu, navedena

⁸ Marčinko ističe sljedeće osobine malignog narcizma: tipične narcističke osobine (grandioznost, sklonost idealizaciji, pretjerana samouvjerenost, potreba za obožavateljima, iskorištavanje drugih i nedostatak empatije), a uz to sadizam, antisocijalne crte (kršenje zakona) te paranoja koja će biti ključna za lik Svidrigajlova (32).

kao opravdanje za silovanje, „pitanje: jesam li ja izrod ili – nisam li možda i sam žrtva?“ (Dostojevski 288). Nakon što se Avdotja Romanovna zaposlila u njihovu domaćinstvu kao guvernanta, očito se svidjela Svidrigajlovu, te je on pokušava zavesti klasičnim nezrelim narcističkim metodama, što je vidljivo u pismu koje Raskoljnikovu šalje majka: „Zamisli, taj se luđak bio već odavno pomamio za Dunjom, ali je to neprestano krio pod krinkom osornosti i prijezira prema njoj“ (Dostojevski 34). U jednom trenutku Svidrigajlov otvoreno pristupi Dunji i upita je da pobjegne s njim. Marfa Petrovna ubrzo za to saznaje i u naletu ljubomore okrivljuje Dunju za sve i ocrni je pred cijelim mjestom. Međutim, Svidrigajlov, vjerojatno smatrajući to plemenitim činom, priznaje da je sam prišao Dunji, na što Marfa Petrovna melodramatično obilazi mjesto, te je tako „sprala ljagu s Dunječke, i sva je gnusoba te sablazni pala kao neizbrisiva sramota na njena muža, kao na glavnog krivca“ (Dostojevski 37). Narcisima je stalo do njihove reputacije, te je moguće da se Marfa Petrovna time zamjerila Svidrigajlovu i našla na meti njegova bijesa. Pored tog, i prije cijelog incidenta s Dunjom bila je sklona ogovaranju supruga, što potvrđuje i pismo Raskoljnikovljeve majke u kojem navodi da se osobito „rado svima i svakome tuži na svog muža, što nije nimalo lijepo“ (Dostojevski 36). Stoga nije isključeno da joj je Svidrigajlov zamjerao taj njezin nedostatak i možda već tad planirao riješiti je se na neki način.

Raskoljnikovljeva majka, dakako, nema uvid u ono što se odvijalo u Svidrigajlovljevom umu tijekom svih tih događaja. Svidrigajlov Raskoljnikovu iznosi čvrsto uvjerenje – koje je vjerojatno djelomična posljedica karaktera njegove supruge, a djelomično posljedica njegove paranoje malignog narcisa – da je Marfa Petrovna od samog početka otrovala njegov odnos s Dunjom pričama o njegovoj prošlosti. Štoviše, navodi da vjeruje kako „njih dvije nisu ni o čem drugom razgovarale nego o meni, i nema sumnje da je Avdotja Romanovna doznala sve one mračne tajanstvene priče koje o meni kolaju“ (Dostojevski 485). Na početku je, začudo, bio zahvalan Marfi jer se zahvaljujući tim pričama Dunja sažalila nad njim, što je htio iskoristiti za manipulaciju njome. Ipak, nije si mogao pomoći se da se ne ponaša vrlo oholo prema njoj, kao i prema ostaloj posluži, zbog čega ga je Dunja prezirala. Toliko ga je puta odbila da ju je krenuo idealizirati kao jurodivu i postao opsjednut njome toliko da više nije mogao podnositi čak ni šuštanje njezine haljine. I u tom odnosu sebe drži za žrtvu vlastite požude i Dunjine ljepote, čednosti i zamišljene svetosti. Tu, dakako, pripomaže činjenica da je siromašna, a time i ranjiva. Da bi mogao biti s njom, mora se riješiti Marfe Petrovne, pa su fantazije o ubojstvu, iako nisu bile izrečene naglas, nesumnjivo postojale. U ispovijesti Raskoljnikovu izlaze da je „tada bio toliko zateleban te da mi je samo rekla: 'Zakolji ili otruj Marfu Petrovnu i uzmi mene za ženu'“

– bio bih odmah to i učinio!“ (Dostojevski 489). Dakle, Svidrigajlov je u najmanju ruku kontemplirao o načinima kako ubiti suprugu i fantazirao o bijegu s Dunjom, a Dunja je pak nesumnjivo bila svjesna tih ideja jer mu u raspravi spomene otrov koji je kupio. Svidrigajlov je, dakle, prije samog ubojstva verbalizirao taj čin kao opciju za ostvarivanje njihova odnosa, što podrazumijeva očekivanje da će mu Dunja dati zeleno svjetlo da ga ostvari kako bi pobjegli zajedno jer je, tobože, zbog ljubavi prema njoj bio rob njezine volje.

Ta kompleksna fantazija dio je obrambenog mehanizma kod narcističkog poremećaja ličnosti. Uključuje *onoga koji zamišlja i zamišljeno (the Imaginer and the Imagined)* te je zanimljivo da se pojavljuje puno prije samog čina, ovdje ubojstva, a intenzitet živopisnosti fantazija utječe na to hoće li se ostvariti ili neće (Lafarge 450-451). Vrhunac Svidrigajlovljevog bijesa i najveću uvredu koja mu se čini dovoljnim opravdanjem za osvetu Marfi, to jest za njezino ubojstvo, predstavlja to što je upoznala Dunju s „boljim“ kandidatom za ženidbu. Raskolnikovu priznaje da se sve „svršilo katastrofom“ i da se „razbjescio kad sam čuo da je Marfa Petrovna izvukla odnekud iz naftalina onu hulju fiškalsku Lužina i da umalo što nije sredila svadbu, što bi zapravo bilo ono isto što sam i ja nudio Avdotji Romanovnoj, nije li tako?“ (Dostojevski 489). Teško je ne primijetiti da iznova sebe vidi kao žrtvu. Na koncu nije jasno kako je Marfa zaista umrla: Raskolnikovu kao varijantu navodi apopleksiju tijekom kupanja, spominje i da ju je nekoliko puta udario korbačem, a Dunja ga optuži da ju je otrovao, što ide u prilog mogućnosti da je, ukaže li se potreba, mogao svaliti to ubojstvo na Dunju jer se otrov smatra tradicionalno ženskim oružjem (Price 205).

Iako je Svidrigajlovljeva narcistička osveta nešto inteligentnije zamišljena od Lužinove, svejedno se okrenula protiv njega. Teško je reći je li razvio osjećaj krivnje prije smrti jer bi niz dobročinstava koje je tad činio mogao biti znak srama koji je ipak bliži narcističkom poremećaju od krivice. Međutim, na osnovu ove analize zaključujem da je vjerojatno riječ o gubitku Dunje. Ako je ikad uopće i mogla stvoriti osjećaje prema Svidrigajlovu, saznanje da je ubio suprugu ugasilo bi tu mogućnost zauvijek, zbog čega na kraju romana silom pokušava pred njom ispasti dobročinitelj. Slično kao i Bazarov ili Pečorin, Svidrigajlov doživljava Dunju kao *idealnu drugu*, koja bi vjerojatno bila idealna dok mu ne dosadi, nakon čega bi mu bila korisna neko vrijeme dok je ne bi odbacio. Međutim, njezino ustrajno odbijanje ga na kraju slomi i on počini samoubojstvo.

Raskolnikov – depresivni narcis. Raskolnikovu je teško dodijeliti ulogu neosjetljivog narcisa kakav je Lužin, koji je, blago rečeno, zaglupljen nedostatkom empatije prema ljudima i zaljubljenost u sama sebe. Ubojstvo Aljone Ivanovne je vrlo nevješto izvedeno i ne može se

usporediti s hladnim, iskusnim zločinima malignog narcisa poput Svidrigajlova premda je legitimno pretpostaviti da bi možda u budućnosti, da je izbjegao kažnjavanje, Raskoljnikov postao vještiji.

Narcistički rascjep. Da bismo dodatno pojasnili lik Raskoljnikova potrebno je nešto reći o bipolarnom *selfu* narcisa, to jest dihotomiji koja se nalazi u srži narcisove osobnosti. Načelno, riječ je o kontradiktornim stranama iste psihe koje su odvojene obrambenim mehanizmom koji se zove rascjep.⁹ Na površini se nalazi grandiozni *self* s kojim smo se upoznali u prvom poglavlju, a ispod tog sloja omnipotencije, superiornosti, perfekcionizma, osjećaja posebnosti čući fragilni *self* koji se sastoji od nemoći, srama, praznine, depresivnih reakcija (Marčinko 34-35). Ta rascijepjenost u ličnosti očita je i drugim likovima u romanu. Razumihin ga poznaje oko godinu i pol te ga opisuje tako da dolazi do izražaja dihotomna izmjenjena grandioznog i fragilnog *selfa*, odnosno tvrdi:

natmuren je, mrk, uznosit i ohol; u posljednje je vrijeme (a možda i mnogo prije) nepovjerljiv i sklon hipohondriji. Velikodušan je i dobar. Nerado iskazuje osjećaje i radije će biti okrutan nego da riječima iskaže što mu je na srcu. Inače, ponekad uopće nije hipohondar, nego je naprosto hladan i beščutan, u čemu ide sve do nečovječnosti, baš ko da se u njemu redom smjenjuju dva suprotna karaktera. Ponekad ne možeš riječi izvući iz njega! Nikad nema vremena, neprestano mu netko nešto smeta, ništa ne radi. Nije podrugljiv, ali ne zato što nema duha, nego baš kao da nema vremena za takve tričarije. Ne sluša do kraja što mu govore. Nikad se ne zanima za ono što u tom trenutku zanima sve druge. Neizmjerne cijeni sam sebe, a čini se da ima donekle pravo. (Dostojevski 220)

Po opisu bi Raskoljnikov trebao pripadati depresivnim narcisima kod kojih fragilnim *selfom* upravljaju izrazito samokritični i strogi superego te osjećaj krivnje (Marčinko 33). Štoviše, superego je taj koji utječe na osjećaj krivnje, a prema Topić Lukačević predstavlja strukturni preduvjet za krivnju (292). Ukratko, ako je kod pojedinca naglašen superego, to dovodi do prekomjernog osjećaja krivice. Fragilni dio *selfa* dolazi do izražaja kad do depresivnog narcisa ne dolazi dovoljno divljenja, ako je izložen kritiziranju, smrtnosti, prekidu karijere ili nekoj drugoj životnoj krizi (Marčinko 33). Kako roman počinje *in medias res*, odmah je očito da se Raskoljnikov nalazi u životnoj krizi. Samoizolacija ga zatvara nasamo s vlastitim mislima pri

⁹ Autor je nazvao lika Raskoljnikov zbog njegovog dvostrukog karaktera. Ova perspektiva može biti proširenje ili produbljivanje takve dosadašnje interpretacije rascijepjenosti.

čemu se opsesivno koncentrira na svoj nesretni položaj i pesimističnu budućnost, što je još jedna od osobina depresivnog narcisa (Marčinko 33).

Rascjepljivanje je kod narcisa prisutno i u percepciji ljudi koji ih okružuju. Hoffman Judd i McGlashan definiraju rascjepljivanje kao nemogućnost prepoznavanja dihotomije u osobinama drugih ljudi, odnosno da netko može biti i dobar i loš u isto vrijeme (189). To znači da je netko u njihovim očima u datom trenutku ili samo dobar ili samo zao, ili svetac ili demon i ta se percepcija drugih može mijenjati, ali oprečne karakteristike ne mogu supostojati. Raskoljnikov je okružen vrlo jasno definiranim crno-bijelim likovima, žrtvama sustava i onima koji sustav zlorabe i time nanose štetu. Kategoriji „bijelih“ nesumnjivo pripadaju sestra, majka, Lizaveta i, dakako, Sonja, koju idealizira do razine kršćanskog mučeništva tako da joj u Sibiru počne i zavidjeti na tome „kako su svi oni zavoljeli Sonju“ (Dostojevski 556). Međutim, majka i sestre ponekad su i „crni“ likovi s obzirom na to da u odnosu prema njima ide iz krajnosti u krajnost: „Majka, sestra, koliko sam ih volio! Zašto ih sada mrzim? Da mrzim ih, organski mrzim“ (Dostojevski 283). Aljona Ivanovna uglavnom pripada „crnima“ te je čak i nakon ubojstva vidi kao „odurnu štetočinu, gnjidu, babu lihvaru koja nikom nije bila potrebna, koja je sirotinji krv pila?“ (Dostojevski 531). Tu su ključni upravo beskorisnost i neupotrebljivost. Naime, prije ubojstva ima noćnu moru – ili možda čak sjećanje – u kojoj seljak nasmrtno isprebija svoju staru kobilu, a on kao dječak plače nad njenim tijelom. Beattie tvrdi da se osvetničke fantazije mogu pojaviti u puno oblika, u svjesnom ili nesvjesnom stanju, i mogu biti podjednako izražene mazohistički i sadistički (513), a Raskoljnikov je čim se probudi ispunjen krivicom: „Pa zar ću ja zbilja, zbilja uzeti sjekiru i udariti je po glavi, razmrskati joj lubanju... pa gaziti po ljepljivoj toploj krvi, objijati bravu, krasti i tresti se; sakrivati se sav obliven krvlju“ (Dostojevski 62). Dakle, Raskoljnikov lihvaricu stavlja i u poziciju nedužne žrtve, vidi je kao stvorenje koje je osuđeno na smrt jer od nje nema nikakve koristi. Dodajmo još da i Svidrigajlov, te nešto manje Lužin, pokazuju naznake rascjepljivanja. Svidrigajlov uzdiže Dunju i svoju mladu zaručnicu na nivo svetica, dok Lužin na prvu naznaku odbijanja Raskoljnikova svrstava u vodeće neprijatelje.

Rascjep na obične i neobične ljude. Vratimo li se na fantazije koje su dio maštanja o narcističkoj osveti, a koje uključuju onog kojeg zamišlja i zamišljeno, zanimljivo je da su te fantazije rascijepljene, vrlo izražene i fantastične (Lafarge 450). Kada počinje Raskoljnikovljeva fantazija o osvećivanju? Zosimov, koji se brine o njemu tijekom „bolesti“, tvrdi da se kod pacijenta može primijetiti „neka fiks ideja, nešto nalik na monomaniju“ i da je bolest napredovala u prisutnosti „mnogih zamršenih duševnih i materijalnih utjecaja, nemira,

strepnji, briga, nekih ideja... i tako dalje“ (Dostojevski 212). Monomanija predstavlja opsesivnu zaokupljenost nekakvom misli ili idejom, a Zosimov po svoj prilici nije svjestan Raskolnikovljeve ideje o „običnim“ i „neobičnim“ ljudima koja zrcali rascijepljeni pogled na svijet. Obični ljudi su „materijal koji služi jedino razmnožavanju sebi sličnih“ (Dostojevski 267) i primorani su slijediti zakon te živjeti onako kako im se kaže, dok su neobični gospodari vlastite savjesti i imaju slobodnu volju svladavati zapreke, čak i u vidu zakona, što je opravdano ako je posrijedi „ostvarenje (...) ideje (koja ponekad može biti spasonosna za cijelo čovječanstvo)“ (Dostojevski 266). Možemo pretpostaviti da je ubojstvo Aljone Ivanovne ta spasonosna ideja.¹⁰

Spomenuta teorija tema je članka koji je Raskolnikov pisao i dao objaviti u vrijeme prestanka svog studija. Ta informacija je važna jer prekid karijere – u ovom slučaju studiranja – ima koban utjecaj na depresivne narcise i moguće da je upravo u tom periodu začeta ideja o osveti. Tome dodatno doprinosi činjenica da Raskolnikov nije ni znao da mu je članak objavljen dok o njemu nije razgovarao s Porfirijem, što mu je moglo dodatno rasplamsati osjećaj bijesa. Teorija o običnim i neobičnim ljudima vjerojatno je plod fantaziranja onog koji zamišlja, to jest pokušaj moralnog opravdanja te fantazije. To nas vraća na početak romana i u fazu planiranja ubojstva, gdje se pojavljuje sljedeći junakov opis: „Ali u duši mladićevoj bilo se već nakupilo toliko pakosna prijezira“ (Dostojevski 7). Kome se Raskolnikov osvećuje ili zašto se zapravo osvećuje, teško je reći, ali u romanu sam daje tri objašnjenja Sonji pri pokušaju dobivanja njezina svetačkog odrješenja za ubojstvo.

Prvi i drugi motiv vezani su uz teoriju o običnim i neobičnim ljudima, a to je da je htio postati kao Napoleon, netko važan, netko potreban, nekakva veličina, čemu je na putu bila „nekakva smiješna babetina, činovnička udovica, koju još uz to treba ubiti da bi se domogao novaca iz njezine škrinje (zbog karijere, razumiješ?) (...) čega bi se tu čovjek libio?“ (Dostojevski 426). To je objašnjenje koje nudi narcisov grandiozni dio *selfa*: proračunato, bez suosjećanja, usmjereno na samoga sebe i, što je najvažnije, bez kajanja. McClelland tvrdi kako je odavanje priznanja samom sebi jedan od užitaka koje pruža osveta (222). Drugo objašnjenje vezano je za njegov teški život, majčino i sestrino žrtvovanje, pri čemu je on njihov osvetnik, iskupitelj, koji bi ukradenim novcem mogao osloboditi majku od tereta uzdržavanja, ali i buduću suprugu i djecu od te bijede, a naposljetku i Dunju od braka s Lužinom. McClelland

¹⁰ Teorija nije razrađena jer se Raskolnikov pokušava iz pozicije nevine žrtve identificirati s drugom skupinom koja sama nije nevinna zbog kršenja zakona i tu dolazi do paradoksa kojeg je vjerojatno svjestan i koji muči njegov fragilni *self*.

također spominje kako osvetnik uživa u osjećaju ispravljanja društvene nepravde (221). U tom drugom objašnjenju pojavljuje se ipak krivica jer priznaje da „to što sam babu ubio, to nisam dobro učinio“ (Dostojevski 428). Međutim, Sonja uspijeva vidjeti da postoji dodatni razlog i tad joj navede treće objašnjenje, koje je zapravo kombinacija i prvog i drugog:

zamisli da sam tašt, zavidan, opak, odvratn osvetoљubiv, pa... možda čak i sklon ludilu. (...) Majka bi mi poslala da uplatim što treba, a za odjeću, obuću i kruh mogao sam i sam zaraditi, sigurno! Davao sam instrukcije; plaćali su mi po pola rublja. Pa i Razumihin radi! Ali ja sam se nekako raspakostio i baš nisam htio. (...) Zavukao sam se, kao pauk, u svoj kut. (...) O, kako sam mrzio onaj svoj brlog! Pa ipak nisam htio izaći iz njega. Baš nisam htio! (...) Treba učiti, a ja rasprodao knjige; na stolu mi, na bilješkama, na tekama i sad ima prst prašine. (...) Kad su već drugi glupi, i kad pouzdano znam da su glupi, zašto onda ja neću da budem pametniji? (...) Tada sam se, Sonja, dosjetio – nastavi on zaneseno – da vlast može zadobiti samo onaj tko se usudi sagnuti se i uzeti je u svoje ruke. (...) Tada sam nadošao na jednu misao, prvi put u životu, na koju još nitko nikad prije mene nije bio nadošao! Nitko (...) ja sam poželio da se *odvažim* i ubio sam... (Dostojevski 430)

To je priznanje fragilnog *selfa*, u čijem su središtu sram i depresija, ali prije svega nemoć da promijeni vlastito stanje. Razlog tome je što je u srži narcističke ranjivosti borba između osjećaja posebnosti i osjećaja beznačajnosti (Holmes 21). Dakle, vrlo je vjerojatno da je osveta bila usmjerena protiv samoga sebe, to jest bijes je usmjeren protiv onog dijela sebe koji nije savršen, nije poduzetan i pripada skupini običnih ljudi koja ne može dostići očekivanja grandioznog *selfa*. Iz pozicije nevine žrtve preuzima ulogu počinitelja, odnosno inicijativu, i tako se ostvaruje spiralna osveta. U načelu ne brani ubojstvo, već svoju „originalnu“ ideju, pa se još za služenja kazne u Sibiru pita „po čemu je moja zamisao bila gluplja od drugih ideja i teorija što se roje i sudaraju jedna s drugom na svijetu otkako je svijeta i vijeka?“ (Dostojevski 554). Ona ga čini posebnim i pridaje mu osjećaj važnosti. Tu treba nadodati kako narcis također patološki strahuje od vlastitog neuspjeha pa nije čudno da u njegovoj teoriji postoje dvije vrste ljudi jer za narcisa postoje „oni koji su uspjeli i 'masa' svih ostalih“ (Žižek 316). Iz toga proizlazi da ga njegov neuspjeh svrstava u masu ili, kako bi sam rekao, u materijal.

Brkljača tvrdi kako je Raskolnikovljeva preobrazba moguća tek kad prihvati kršćansko razumijevanje pravednosti koje podrazumijeva da ne postoji pravo prema kojem jedno ljudsko biće može oduzeti drugom ljudskom biću život (567), a u romanu ona započinje u trenutku kad zavoli Sonju. Osnova kršćanskog poimanja o ljubavi prema bližnjemu je najveća zapovijed

Isusa Krista, to jest „Druga, ovoj slična: *Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga*“ (*Jeruzalemska Biblija*, Mt 22, 39-40). Ljubiti nekoga kao samoga sebe je samo po sebi suprotstavljeno narcističkom poremećaju ličnosti. Za razliku od Svidrigajlova i Lužina, Raskolnikov odabire voljeti nekog drugoga umjesto samoga sebe. Priča o početku osobnog uskrsnuća i mogućnosti kajanja kod Raskolnikova počinje smrću sebeljublja, priznanjem da teorija o običnim i neobičnim ljudima nije točna i priznavanjem vlastite nesavršenosti koju mu Sonjina ljubav omogućuje podnositi.

5. Zaključak

Cilj ovog rada bio je promatrati grandiozni *self*, narcistički bijes te narcističku osvetu u postupcima poznatih likova iz ruske književnosti. Tri koncepta nisu samo ključna za objašnjenje narcističke osobnosti, već su međusobno isprepletena i često jedan proizlazi iz drugog. Narcistički bijes nastupa kao pokušaj obrane grandioznog *selfa*, a narcistička osveta je produkt kontinuiranog stanja narcističkog bijesa.

U prvom poglavlju istraživao se grandiozni *self*. Narcisova grandioznost je dvosjekli mač, beskrajna i neutaživa fantazija koja pruža iluziju samodostatnosti, ali s vremenom postane nemoguća za održavanje i zapravo uništava sve iskreno i stvarno u narcisovu životu. Bazarov je naizgled uspješna osoba, profesionalno ostvaren znanstvenik i intelektualac koji skriva duboku nesigurnost, očaj i prazninu koji dominiraju njegovim društvenim životom. Nihilizam koristi kako bi stvorio iluziju intelektualne i moralne nadmoći nad suvremenicima, a zapravo je riječ o usamljenom narcisu koji omalovažavanjem tuđeg uzdiže vlastito samopouzdanje. Umjesto njegovanja iskrenih prijateljstava i romantičnih odnosa, često igra ulogu narcističkog vođe kojemu sljedbenici, poput Arkadija Kirsanova i Sitnikova, služe za održavanje iluzije grandioznosti. Njegov *neprijatelj* je Arkadijev stric Pavel koji je njegova ideološka suprotnost, ali zapravo mu Bazarov zavidno zamjera njegovo predavanje romantičnoj ljubavi kao i rizik od odbacivanja koje takvo predavanje uključuje. Bazarovljeva *idealna druga* je Odincova, žena koja uspijeva osporiti njegova uskogrudna stajališta, zbog čega počinje propitivati sam sebe. Njezino odbijanje raspline njegovu iluziju o vlastitoj nepovredivosti, što onda dovodi u pitanje sva njegova stajališta. Naposljetku, junakova smrt je simbolično prikazan kolaps narcističkog grandioznog *selfa*, koji za sobom ostavlja osamljenu i nesigurnu osobu izloženu samokritici i sramu.

Narcistički bijes se može pojaviti u puno oblika, a glavni junak romana *Junak našeg doba* pokazuje mnoge. Bez obzira na to je li riječ o bijesu koji je motiviran narcističkim sramom, zavišću ili prijezirom, narcistički bijes je vrlo snažna, negativna emotivna reakcija koja na mnoge načine utječe na Pečorinove postupke u romanu. Njegovi izljevi narcističkog bijesa variraju, od djetinjastih tantruma hiperosjetljivih narcisa (histerično plakanje, udaranje šakom po stolu te grozno emotivno ucjenjivanje i manipulacija) preko paranoičnih epizoda do zlobnih osvetničkih podviga (od najblažeg ekstrema, ogovaranja i naslađivanja, do dvoboja s Grušnickim). Pečorinov bijes je ujedno i urnebesno i zastrašujući: njemu se čini potpuno opravdan za rane koje su neobjašnjive svima osim njemu, što ostavlja komičan dojam i provocira čitatelja, ali je s druge strane nevjerojatno razoran za Pečorinove žrtve. Ako im

opetovano ne uništi život, kao što je to u Vjerinom slučaju, najčešće završe tragično ili slomljenog srca, kao što je slučaj s Belom, kneginjicom Meri i Grušnickim. Može se reći kako je taj ustrajni i nepokolebljivi bijes, koji se bez pretjeranog kajanja stalno ponavlja, ne samo temeljni pokretač koji Pečorina gura naprijed u životu i polako uništava sve oko njega, već i ono što ga kao junaka čini kompleksnijim i upečatljivijim.

Narcistička osveta predstavlja vrhunac narcističkog bijesa. Riječ je o dramatičnom, isplaniranom podvigu koji narcisu omogućuje osjećaj ispravljanja nepravde koja je nanesena njemu, to jest njegovom grandioznom *selfu*. Osveta je sveprisutni i središnji koncept u *Zločinu i kazni*: pitanja koja se postavljaju čitatelju o opravdanosti zločina te o tome tko je počinitelj, a tko žrtva provlače se do samog kraja. Za narcisa postoji samo jedna žrtva – on sam. Narcistička ranjivost ga zasljepljuje i umanjuje vrijednost svih ostalih perspektiva osim njegove. U trećem poglavlju analizirale su se tri spiralne narcističke osvete. Lužinova je banalna kao i on sam, a predstavlja vrlo djetinjasto nadmetanje i pokušaj ponovnog uspostavljanja kontrole nad situacijom. Nakon što je Raskoljnikov uspješno razotkrio njegove loše namjere prema Dunji, Lužin koristi analogan način da posrami Raskoljnikova kako bi ponovno zadobio Dunjinu naklonost i obožavanje okupljenih. Ta banalna osveta mu se obija o glavu te biva ponovo razotkriven i otjeran, ali najviše ipak pretrepe Sonja i njezina obitelj. Maligni narcis Svidrigajlov živi poprilično lagodno s obzirom na zločine koje je počinio, međutim priče o njegovim zlodjelima ga prate. Neke od njih širi njegova supruga i to s Dunjom, koja predstavlja njegov romantični interes. Smatra je da je opravdano ubiti suprugu nakon što ona nađe Dunji muža. Njegova osveta je priča o neutaživosti narcisova nezadovoljstva, to jest o tome da narcis neće prestati činiti zlo drugima bez obzira na to koliko puta se uspješno izvuče nekažnjeno i pritom neće cijeliti ni dobro koje je uloženo za njega kako bi mu se pružila šansa za novi početak, već će ponavljati svoje razorne i otrovne obrasce dok ga ne unište. Poput Svidrigajlova, Raskoljnikov pati od kroničnog nezadovoljstva sobom, čemu u njegovom slučaju treba pridodati i nedostatak priznanja od ostatka okoline. Njegova rascijepanost stvara u njemu trajni razdor između grandioznog i fragilnog *selfa*. Depresivnog narcisa u životu vodi krivnja zbog čega je sklon povlačiti se umjesto da napada. Ubojstvo Aljone Ivanovne je osveta koja je počinjena kao pokušaj depresivnog narcisa ne reagirati povlačenjem, već napadom. Ta osveta prikrivena je plemenitijim motivom kao što je spašavanje njegove sadašnje i buduće obitelji iz bijede, ali i sebičnijim motivom koji uključuje svrstavanje samoga sebe u svjetsku povijest u skladu s vlastitom teorijom o običnim i neobičnim ljudima. Tu dobiva na značaju njegovo rascijepano poimanje drugih ljudi na potpuno dobre ili potpuno loše, zbog čega ispada da je

Aljona zaslužila smrt, a Lizaveta nije. To je zapravo vrlo narcisoidna teorija koju Raskoljnikov brani pod cijenu vlastite slobode čak i kad završi na robiji. Tek kad je spreman primijetiti nesavršenosti u toj teoriji, spreman je prihvatiti i da je ta osveta zapravo zločin, odnosno da mu to što je sam žrtva sustava ne daje za pravo igrati se osvetnika i spasitelja. Za razliku od prethodnih slučajeva u kojima se ne može govoriti o kajanju koje bi podrazumijevalo pobjedu nad grandioznim *selfom*, za Raskoljnikova postoji tračak nade jer uspijeva spoznati svoju nesavršenost.

6. Bibliografija

Izvori:

Dostojevski, Fjodor Mihajlovič. *Zločin i kazna*. Preveo Zlatko Crnković, Lektira, 2014.

Ljermontov, Mihail Jurjevič. *Junak našeg doba*. Preveo Milan Bogdanović, Europapress holding, 2008.

Turgenjev, Ivan Sergejevič. *Očevi i djeca*. Preveo Zlatko Crnković, Školska knjiga, 1996.

Literatura:

Beattie, Hilary J. „Revenge“. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, vol. 53, no. 2, 2005, pp. 513-524. *Sage Journals*, <https://doi.org/10.1177/00030651050530020301>.

Bilić, Vedran. „Nisam dovoljno savršen!“ Krivnja i sram“. *Narcistični poremećaj ličnosti i njegova dijagnostička opravdanost: doprinos međunarodnoj raspravi*, uredili Darko Marčinko i Vlasta Rudan, Medicinska naklada, 2013, pp. 83-100.

Bohm, Tomas i Suzanne Kaplan. *Revenge: On the Dynamics of a Frightening Urge and its Taming*. Routledge, 2018.

Brkljača, Tanja. „Metodička analiza“. *Zločin i kazna*, Fjodor Mihajlovič Dostojevski, Lektira, 2014, pp. 563-568.

Crnković, Bianka. „Karizma: kojim crtama ličnosti raspolažu rođeni vođe?“. *Psychē: Časopis studenata psihologije*, vol. 4. no. 1, 2021, pp. 38-49. *Hrčak*, <https://hrcak.srce.hr/264255>.

Čuržik, Doris i Nenad Jakšić. „Patološki narcizam i narcistični poremećaj ličnosti – pregled suvremenih spoznaja“. *Klinička psihologija*, vol. 5, no. 1-2, 2012, pp. 21-36. *Hrčak*, <https://hrcak.srce.hr/158520>.

Durić, Dejan. „Velebno sebstvo. O još jednom psihoanalitičkom aspektu romana Tito Dorčić Vjenceslava Novaka“. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, vol. 23, no. 2, 2011, pp. 115-127. *Hrčak*, <https://hrcak.srce.hr/82459>.

Ernečić, Maja i Sonja Patričević. „Narcistična ranjivost i razvod braka“. *Ljetopis socijalnog rada*, vol. 24, no. 1, 2017, pp. 147–166. *Hrčak*, <https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i1.53>.

- Hoffman Judd, Patricia i Thomas McGlashan. *A Developmental Model of Borderline Personality Disorder: Understanding Variations in Course and Outcome*. American Psychiatric Publishing, 2003.
- Holmes, Jeremy. *Ideje u psihoanalizi. Narcizam*. Preveo Goran Vujasinović, Naklada Jesenski i Turk, 2003.
- Jeruzalemska Biblija*. Kršćanska sadašnjost, 2014.
- Lafarge, Lucy. „The Wish for Revenge“. *The Psychoanalytic Quarterly*, vol. 75, no. 2, 2006, pp. 447–475. *Taylor & Francis Online*, <https://doi.org/10.1002/j.2167-4086.2006.tb00046.x>.
- Lemaić, Leda. „Narcizam i narcistički poremećaj ličnosti u današnjem svijetu“. *Psychē: Časopis studenata psihologije*, vol. 6, no. 1, 2023, pp. 99-116. *Hrčak*, <https://hrcak.srce.hr/310907>.
- Marčinko, Darko. „Istraživanja i tipologija zdravog i patološkog narcizma“. *Narcistični poremećaj ličnosti i njegova dijagnostička opravdanost: doprinos međunarodnoj raspravi*, uredili Darko Marčinko i Vlasta Rudan, Medicinska naklada, 2013, pp. 25-61.
- McClelland, Richard T. „The Pleasures of Revenge“. *The Journal of Mind and Behavior*, vol. 31, no. 3/4, 2010, pp. 195–235. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/43854277>.
- Mustać, Filip i Darko Marčinko. „Socijalni aspekti odnosa narcisa i borderline-a“. *Socijalna psihijatrija*, vol. 48, no. 2, 2020, pp. 188-209. *Hrčak*, <https://hrcak.srce.hr/245197>.
- Price, Cheryl Blake. „Poison, Sensation, and Secrets in ‘The Lifted Veil’“. *Victorian Review*, vol. 36, no. 1, 2010, pp. 203–16. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/41039116>.
- Rosenthal, Seth A. i Todd L. Pittinsky. „Narcissistic Leadership“. *The Leadership Quarterly*, vol. 17, no. 6, 2006, pp. 617-633. *ScienceDirect*, <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2006.10.005>.
- Rudan, Vlasta. „Narcizam: 100 godina nakon Freuda“. *Narcistični poremećaj ličnosti i njegova dijagnostička opravdanost: doprinos međunarodnoj raspravi*, uredili Darko Marčinko i Vlasta Rudan, Medicinska naklada, 2013, pp. 1-25.
- Topić Lukačević, Silvija i Ante Bagarić. „Teorijski koncepti narcističnog poremećaja ličnosti. Prikaz narcističnog poremećaja u grupnoj analizi“. *Socijalna psihijatrija*. vol. 6, no. 3, 2018, pp. 285-306.

- Vlastelica, Mirela. „Mit o Narcisu – uloga zrcaljenja u razvoju samosvijesti“. *Narcistični poremećaj ličnosti i njegova dijagnostička opravdanost: doprinos međunarodnoj raspravi*, uredili Darko Marčinko i Vlasta Rudan, Medicinska naklada, 2013, pp. 75-82.
- Žižek, Slavoj. „'Patološki narcis' kao društveno nužni oblik subjektivnosti“. *Narcistička kultura: američki život u doba smanjenih očekivanja*, Christopher Lasch, prevela Višnja Špiljak, Naprijed, 1986, pp. 309-336.

Sažetak

Grandioznost, bijes i osveta: narcistički junaci ruske književnosti

Cilj ovog diplomskog rada je istraživanje tri fenomena narcističkog poremećaja ličnosti: narcističkog grandioznog *selfa*, narcističkog bijesa i narcističke osvete. Uvod pruža teorijsku osnovu tih triju koncepata. Likovi romana *Junak našeg doba*, *Zločin i kazna* te *Očevi i djeca* koji utjelovljuju te fenomene poslužili su kao modeli za analizu unutarnjih procesa i mehanizama narcističkih osoba.

Ključne riječi: narcizam, ruska književnost, *Zločin i kazna*, *Očevi i djeca*, *Junak našeg doba*

Резюме

Грандиозность, гнев и месть: нарциссические герои русской литературы

Цель данной дипломной работы изучить три феномена нарциссического расстройства личности: грандиозный нарциссический *self*, нарциссический гнев и нарциссическую месть. Введение предоставляет теоретическую основу для этих трех концепций характерных для нарциссизма. Персонажи из романов *Герой нашего времени*, *Преступление и наказание* и *Отцы и дети*, которые воплощают эти феномены, были использованы в качестве моделей для анализа внутренних процессов и механизмов нарциссических личностей.

Ключевые слова: нарциссизм, русская литература, *Преступление и наказание*, *Отцы и дети*, *Герой нашего времени*

Abstract

Grandiosity, Rage, and Revenge: Narcissistic Heroes of Russian Literature

The goal of this diploma paper is to investigate three phenomena of narcissistic personality disorder: the narcissistic grandiose self, narcissistic rage, and narcissistic revenge. The introduction provides the theoretical foundation for these three concepts. Characters from the novels *A Hero of Our Time*, *Crime and Punishment*, and *Fathers and Sons*, who embody these

phenomena, were used as models for analysing the inner processes and mechanisms of narcissistic individuals.

Key words: narcissism, Russian literature, *Crime and Punishment*, *Fathers and Sons*, *A Hero of Our Time*